

Kent, Planlama ve Afet Risk Yönetimi

ADY 109U

KISA ÖZET

1. ÜNİTE TARİH İÇİNDE KENTLERİN GELİŞİMİ

GİRİŞ

Afetler her ne kadar doğa olaylarını çağrıştırırsa da insan topluluklarının yoğunluklu olarak yaşadığı kentleri etkilediklerinde yıkıcı kayıplara sebep olmaktadır. Afetler bir topluluğun ya da toplumun isleyişini olumsuz etkilemekte, özellikle de yoğun yapılaşmanın olduğu kentlerde yıkıcı etkileri çok yüksek olmaktadır.

Kentlerin gelişimi ve değişiminde teknolojik gelişmelerle ekonomik yapıdaki değişiklikler önem kazanmıştır. Birbirinden ayrı düşünülemeyecek teknolojik ve ekonomik gelişmeler toplumların tarihsel gelişimleri süresince kimi zaman önemli kırılma noktaları yaratmıştır.

KENT NEDİR?

Sözlük anlamına bakıldığında **kent**, nüfusunun çoğu ticaret, endüstri, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğrasan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı ya da oldukça sınırlı olduğu yerleşim alanı olarak tanımlanmaktadır.

Dikkat: Kimi zaman “şehir” ve “kent” kavramlarının farklı olduğu öne sürülmektedir ancak “şehir” kelimesi Farsça olup Türkçe karşılığı “kenttir.”

Kentlerin ilk ortaya çıkışından itibaren bir gelişme ve dönüşüm süreci içerisinde olduğu açıktır. Bu dönüşüm sürecinin ilk aşamaları olarak da değerlendirilebilecek kentleşme kısaca kent olmayan yerleşim yerlerinin kent olarak tanımlanabilecek yerleşim yerleri durumuna gelmeleri olarak tanımlanabilir.

Dikkat: Kentleşme belirli bir süre içerisindeki demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel değişmeyi ifade etmektedir.

Kentleşme ile bağlantılı olarak ortaya çıkan bir olgu da **kentlilik**dir. Kentliliği kentleşme süreci sonucunda ortaya çıkan bir toplumsal değişim olarak tanımlamak mümkündür.

Kentleşmeye paralel olarak kır ve kent ayrımı da ortaya çıkmıştır. Tarımsal niteliği ağır basan kırsal yerleşimler kentleşme sürecinin bir ucunda yer alırken, tarım dışı niteliği önem kazanan kent diğer ucunda yer almaktadır.

YERLEŞİK HAYATA GEÇİŞ

İnsanlığın yaklaşık 2.7 milyon yıl öncesinde başlayan evrim sürecinde insan toplulukları Neredeyse 2 milyon yıl boyunca avcı-toplayıcı olarak, sadece günlük yaşamın sürdürülmesini sağlayarak yaşamış ve doğal koşullara bağlı olarak yer değiştirmişlerdir.

İnsan topluluklarının ilkel de olsa tarım yapmaya başlayıp sürekli besin sağladıktan sonra mı tam anlamıyla yerleşik hayata geçtikleri, yoksa ticaret, doğal kaynaklara yakınlık, güvenliği sağlamak gibi etmelerle belirli bir alanda yerleştikten sonra mı tarımı öğrendikleri ile ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

Topluluklar ilk aşamada mağaralar ve korunaklı kayalıklar gibi doğal yapıları geçici barınma için kullanmışlardır. Burada su ve yiyecek (av hayvanları, balık ve yabani bitkiler) kaynaklarına yakın olmak ve doğanın zorlayıcı şartlarına karşı koyabilmek önemli olmuştur. Sürekli yer değiştirme söz konusu olduğu için belirli bir mekânsal yapı bulunmamaktadır. Bunu izleyen aşamada topluluklar değişen avlanma bölgelerinde kontrolü sağlayabilmek için daire tabanlı geçici barınaklar yapmaya başlamışlardır.

Dikkat: Göçerlik, bir toplumsal birliğin, yaşamak için gerekli kaynakları elde edebilmek üzere düzenli aralıklarla yer değiştirme geleneğinde veya alışkanlığında olmasıdır.

Tarımsal devrim olarak adlandırılacak yerleşik düzene geçiş süreci bereketli hilal olarak tanımlanan, temel olarak Fırat ve Dicle Nehirlerinin oluşturduğu alüvyonlu ve verimli tarım arazilerinden başlayarak, doğu Akdeniz kıyılarına doğru uzanan bölgede gerçekleşmiştir. Tarımsal faaliyetin yapılmasıyla yerleşik hayata geçilen bir yerleşme örneği olarak, günümüzde Filistin

sınırları içerisinde kalan Eriha (Eriha) kentini göstermektedir. Kent son avcı-toplayıcıların ve ilk çiftçilerin yerleşmesi olarak tanımlanmaktadır.

Konya ovasında bulunan Çatalhöyük yerleşimi (Resim 1.4) insanların tarımdan önce yerleşik hayata geçtiğini öngören yaklaşımla açıklanan bir örnektir. MÖ 7000’li yıllarda Orta Anadolu’nun uygun yaşam koşullarının volkanik cam üretimi ve ticareti ile uğrasan tarım öncesi toplulukların kurduğu bir yerleşim olan Çatalhöyük’te tarım dışı aktiviteler ile uğrasan, seramik ve tekstil ürünü üreten ve birbirine bitişik yapılarda yaşayan bir toplum olduğu ortaya çıkmıştır.

İLK KENTLERİN ORTAYA ÇIKMASI

Yerleşim alanlarının ortaya çıkmasının ardından yaşanan bir takım gelişmeler ve değişiklikler yerleşimlerin kentlere dönüşmesine yol açmıştır. Hangi yerleşimlerin kent olarak nitelendirilebileceği konusunda çeşitli açıklamalar olmakla birlikte en temel açıklama arkeolog Gordon Cahilde tarafından yapılandır.

- 1. Nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu:** Kentler yerleşimlerden daha yoğun ve fazla bir nüfusa sahiptir.
- 2. Tarım dışı aktivitelerin varlığı:** Kentlerde tarım ve hayvancılık dışında, zanaatkar, tüccar ve rahip din adamı gibi farklı gruplar oluşur.
- 3. Artı ürünün yönetimi:** Üretimdeki ve toplumsal yapıdaki farklılaşma kısıtlı miktarda olan artı ürünün uzmanlaşma ile çoğalmasına neden olur.
- 4. Kamusal yapıların varlığı:** Kamusal yapılar kenti yerleşimden ayıran en önemli fiziksel öğelerdir. Kamusal yapı artı ürünün depolanacağı ve yönetileceği bir tapınak olabileceği gibi, şehri veya bir bölümünü koruyacak bir sur duvarı da olabilir.
- 5. Yönetici sınıfın varlığı:** Artı ürünün yönetimi, depolanması ve korunması, kamusal binalar ve tapınakların inşası gibi süreçler ise belirli bir yönetici sınıfının oluşmasına neden olur.
- 6. Yazının bulunması:** Sadece kentlerin oluşumuna değil uygarlıkların da gelişmesinde önemli bir dönüm noktası yazının bulunmasıdır.
- 7. Doğal bilimlerin varlığı:** Yazının bulunması ve kullanımı ile insanlar aritmetik, Geometri ve astronomi gibi doğal bilimler ile uğraşmaya, bilgi üretmeye ve bu bilgiyi saklamaya başlamışlardır.
- 8. Sanatsal faaliyet ve uğraşların varlığı:** Kentlerde herhangi bir ürün üretmeden yasayabilen yönetici, rahip ve asker gibi gruplara sanatçı da bir sosyal sınıf olarak eklenmiştir.
- 9. Uzun mesafeli ticari ilişkinin ve ticaret yollarıyla bağlantının varlığı:** Artan ve yoğunlaşan nüfusla beraber çeşitlenen sosyal yapı nedeniyle bir kentin yakın çevresindeki tarımsal alanların veya bulunan diğer ham maddelerin (bakır, demir, volkanik cam vb.) yetersiz kalması söz konusudur. Bu durumda ham maddenin elde edilebilmesi için ticari ilişkiler ve ticaret yollarıyla bağlantılar kullanılmıştır.
- 10. Savunmanın varlığı:** Kentlerde artan nüfusun ve artı ürünün korunma ihtiyacı oluşturulması gereken güven ortamını ve fiziksel savunma mekanizmalarını da beraberinde getirmiştir.

KENTLERİN OLUŞUMUNDAN ENDÜSTRİ DEVRİMİNE GEÇİŞ

Bir önceki bölümde kapsamlı bir şekilde tartışılan ve MÖ.3000’li yıllarda yaşanan kentsel devrimden uzun zaman sonra 18.yüzyılda kentlerin değişiminde önemli bir kırılma noktası olan endüstri devrimi gerçekleşmiştir. Arada kalan zaman diliminde ise antik dönem ve orta çağ kentlerinden söz etmek mümkündür.

Antik Dönem

Antik Dönem uygarlıklarının ortak özelliği demir kullanımının başlaması ile artan tarımsal üretimden faydalanıyor olmalarıdır. Bu dönemdeki en önemli uygarlıklar tarımdan üretilen artı değeri örgütlü bir yapı içinde merkezlerde toplamayı başarmış ve öncekilerden daha gelişkin kentler oluşturmuşlardır.

Ticari etkinliklerin teknolojik yeniliklerle birlikte tüm Akdeniz’e yayılmasıyla bireysel üreticiler güçlenip yeni örgütlenme biçimleri oluşturmuşlardır. Yönetimi elinde bulunduran aristokrat

sınıfın otoritesini ise sarsılmış ve “polis” adı verilen Yunan şehir devletlerinin kurulması söz konusu olmuştur.

Dikkat: “Polis” kelimesi Eski Yunanistan’da bir şehri veya şehir-devleti tanımlamakla birlikte böyle bir şehrin vatandaşlar topluluğunu da tanımlamaktadır.

Orta Çağ

5.yy’ın sonlarına doğru Roma İmparatorluğu’nun çöküşü ile Avrupa’da kentsel yaşam sekteye uğramış, karanlık çağ olarak da nitelendirilebilecek ve yaklaşık bin yıl süren Orta Çağ başlamıştır. Merkezi otoriteye dayalı Roma İmparatorluğu’nun birleştirici ve koruyucu gücünün ortadan kalkmasının ardından Barbar kavimlerin saldırıları ve istilası gerçekleşmiştir.

Politik istikrarın 9. yy’dan itibaren yeniden ortaya çıkmasıyla birlikte yerleşik hayat yeniden canlanmaya başlamıştır. Bir geçiş dönemi olarak nitelendirilebilecek bu dönemde Manastır etrafında kümelenmiş köyler ve dağınık kırsal yerleşmeler kentlerin yerini almış, Kilise de Roma İmparatorluğunun birleştirici gücünü üstlenmiştir

ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE KENTLERİN DÖNÜŞÜMÜ

Orta çağın sonlarına yaklaşıldığında 15.yy ile 19.yy arasında Avrupa’da köklü toplumsal ve kentsel çözümler yaşanmış ve yeni oluşumlar gözlemlenmiştir. Endüstri kentinin ve modern kavramların köklerinde yer alan dönüşümler Rönesans (15-16. yy) ve Barok (17-18. yy) dönemlerinde gerçekleşmiştir.

Dikkat: Fransızca kökenli olan “endüstri” ham maddeler i işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü olarak tanımlanabilir. Öz Türkçe karşılığı “işleyim” olan endüstrinin Arapça karşılığı “endüstridir.

Endüstri devrimi ile organik enerji kullanımından mekanik enerji kullanımına geçilirken uzun mesafeli ticarete keşfedilen yeni yöntemlerle hammadde ve besin kaynakları artmıştır. Yeni yöntemlerle yapılan üretimler sayesinde tarımsal üretimde de verimlilik artmıştır.

Endüstri devrimi ile kentsel alanlar daha da değer kazanmaya başlamış, kentler daha fazla yapılaşmış ve yoğunlaşmıştır. Orta Çağ kentlerinde olduğu gibi sur içinde konaklama zorunluluğu olmamakla birlikte topraktan en fazla getiriye sağlama amacıyla kentlerde yoğunluk hızla artmıştır

FORDIST ÜRETİM VE KENTLER

20.yy’ın başlarına kadar, tarımsal ve kentsel devrim ile endüstri devrimi kentlerin gelişimindeki önemli kırılma noktaları olmuştur. Endüstri devrimin kentlerde yarattığı olumsuzlukların çözülmeye başlamasının ardından, endüstriyel üretim Avrupa ve Kuzey Amerika’da hızla yayılmaya başlamıştır. Endüstri devriminin yarattığı bu kesintisiz ve hızlı gelişim süreci 1. Dünya Savaşı’yla son bulmuştur. Çok uzun sürmeyen bu durgunluk **Fordist üretim** süreçleri ile aşılmıştır.

Dikkat: Yöre kent genellikle konut alanı niteliğinde olan, şehir merkezinden uzakta veya sınırlarına yakın yerlerde bulunan şehir yöresi, banliyö, olarak tanımlanabilir.

2. Dünya Savaşını izleyen dönemde, Avrupa kentlerinde kısa bir yeniden yapılanmanın ardından gelen ekonomik kazanımlar artmaya başlamıştır. Ulaşım imkânlarının gelişmesi ve araba kullanımının artması ile kentler merkezin dışına doğru gelişmiş ve kent merkezindeki kullanımlar değişmeye başlamıştır.

Üretim-tüketim dengesinin tekrar sağlanabilmesi için kitlesel üretim bir kenara bırakılarak özel ve talebe dayalı esnek bir üretim sistemi geliştirilmiştir. Fordist üretim sistemi yerini post-fordist ve neo-liberal sistemlere bırakmaya başlamıştır.

ÖZETİ SATIN ALMAK İÇİN TIKLAYINIZ

lere bağlı olarak
in özelliklerinin
e kullanılarak